

ԵԱՏՄ անդամակցության ազդեցությունը ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության զարգացման վրա

Բաղդասարյան Լ. Լ.

տ.գ.թ., ախիտենտ, ՀՊՏՀ տնտեսագիտության տեսության ամբիոն (Երևան, Հայաստան)
baghdasaryan_lilit@bk.ru

Վարախանյան Ս. Ս.

ախիտենտ, ՀՊՏՀ, Կառավարման ամբիոն (Երևան, Հայաստան)
seda-karakhanyan@rambler.ru

Վճռորոշ բառեր՝ արտահանում, ներմուծում, ԵԱՏՄ, մաքսատուրքեր, միասնական մաքսային սակագին, համագործակցություն

Влияние интеграции в ЕАЭС на развитие внешнеторгового оборота Армении

Багдасарян Л. Л.

к.э.н., АГЭУ, кафедра экономической теории (Ереван, Армения)

baghdasaryan_lilit@bk.ru

Караханян С. А.

ассистент, АГЭУ, кафедра Управление

seda-karakhanyan@rambler.ru

Аннотация. В сложившейся ситуации особенно важна роль государства в установлении и углублении экономических связей, поскольку без прямого участия государства, без эффективной внешнеэкономической политики невозможно добиться результатов во внешнеэкономических связях. В статье рассматривается влияние интеграции в ЕАЭС на экономику РА. Фактически проанализированы показатели 2010-2019 гг.

В наши дни расширяется экономическое сотрудничество, растет число стран, участвующих в процессе глобализации, в результате чего растет роль внешней торговли в международных отношениях.

Ключевые слова. Экспорт, импорт, Евразийский экономический союз, таможенные пошлины, единый таможенный тариф, взаимное сотрудничество.

The impact of integration to the Eurasian Economic Union (EAEU) on the development of foreign trade turnover of Armenia

Baghdasaryan L. L.

PhD, ASUE, Chair of theory of economics (Yerevan, Armenia)

baghdasaryan_lilit@bk.ru

Karakhanyan S.A.

assistant, ASUE Chair of Management (Yerevan, Armenia)

seda-karakhanyan@rambler.ru

Annotation. In the current situation the role of the state in the establishment and development of economic relationship is specifically important, as it is not possible to succeed in foreign economic relationship without direct participation of the state and without efficient international economic policy. The article sets out the impact of integration to the EAEU on the economy of the Republic of Armenia. Indicators for the period 2010-2019 are analyzed in fact. Economic partnership is expanding nowadays, the number of countries participating in the process of globalization increases, as a result the role of foreign trade in international relationship is increased.

Key words: Export, import, Eurasian Economic Union (EAEU), customs duties, Common customs tariff, mutual cooperation.

Այսօր տնտեսական կյանքն ամբողջությամբ ներառված է միջազգային գործընթացների մեջ: Տնտեսական հարաբերությունները, տնտեսական կապերի ձևավորման սահմանները աստիճանաբար ավելի են ընդլայնվում, ավելանում է գորբալացման գործընթացներին մասնակցող երկրների թիվը, ինչի արդյունքում էլ ավելի է կարևորվում արտաքին առևտրի դերը միջազգային հարաբերություններում: Դա պայ-

մանավորված է բնական և աշխատանքային ռեսուրսների անհավասարաչափ բաշխմամբ, ինչի արդյունքում պետությունները պետք է համագործակցեն, որպեսզի ներքին շուկան հագեցած լինի բոլոր այն ապրանքներով, որոնք անհրաժեշտ են հասարակության անսահմանափակ պահանջմունքները բավարարելու համար: Ստորև ուսումնասիրենք ԵԱՏՄ անդամակցության ազդեցությունը ՀՀ արտաքին

առևտրաշրջանառության զարգացման վրա, ինչպես նաև առկա հիմնախնդիրները:

Եվրասիական տնտեսական միությունը տարածաշրջանային տնտեսական ինտեգրման միջազգային կազմակերպություն է և հիմնադրված Եվրասիական տնտեսական միության մասին Պայմանագրով, որը ստորագրվել է 2014թ. մայիսի 29-ին Աստանայում: ԵԱՏՄ պայմանագրի համաձայն՝ միությանը իրավունք է վերապահված իր իրավասությունների շրջանակում իրականացնել միջազգային գործունեություն՝ ուղղված միության առջև ծառայած խնդիրների լուծմանը: ԵԱՏՄ-ն ստեղծվել է ազգային տնտեսությունների բազմակողմանի համագործակցության, մրցունակության բարձրացման և անդամ պետությունների բնակչության սոցիալ-տնտեսական մակարդակի

բարձրացմանն ուղղված կայուն զարգացման համար պայմաններ ստեղծելու նպատակով: Հայաստանի Հանրապետության՝ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրին միանալու մասին պայմանագիրը ուժի մեջ է մտել 2015թ.-ի հունվարի 2-ից: ԵԱՏՄ անդամակցությունը չէր կարող անհետևանք լինել ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության համար: Անդամակցությունը կառույցին հնարավորություն տվեց ՀՀ-ին ազատ՝ առանց մաքսատուրքի և այլ խոչընդոտների, իրացնել արտադրանքը ԵԱՏՄ անդամ երկրների տարածքներում: [8]

Մաքսային միությունից ամենամյա փոխանցվող տուրքերը մեծացնում են ՀՀ մաքսատուրքերի բացարձակ արժեքը, ինչի շնորհիվ էլ ավելանում է վերջիններիս մասնաբաժինը ՀՀ պետական բյուջեում:

Գծապատկեր 1. Մաքսատուրքերի մասնաբաժինը ՀՀ բյուջեում

Գծապատկեր 2. Մաքսատուրքերի բացարձակ արժեքները ՀՀ բյուջեում

Ինչպես երևում է գծապատկերում (գծ.2) [3], ԵԱՏՄ անդամակցությունից հետո տարեց տարի աճում է մաքսատուրքերի բացարձակ արժեքը, բացառությամբ 2016թ.: Պատճառներից մեկը, այդ ընթացքում երրորդ երկրներից ներկրվող մաքսատուրքով հարկվող ապրանքների ծավալի կրճատումն էր, ինչպես նաև միու-

թյունից ստացվող համեմատաբար փոքր մաքսատուրքը, ինչը պայմանավորված էր ներմուծման մաքսատուրքի գումարների բաշխման ՀՀ համար նորմատիվի փոքր լինելով [10]: Սակայն հաջորդ տարիներին այդ ցուցանիշը սկսում է հաստատուն աճել, ինչի շնորհիվ էլ աճում են մաքսատուրքերի մուտքերը ՀՀ բյուջե:

	2013թ.	2014թ.	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2018թ.	Աղյուսակ 1 2019թ.
ՀՆԱ, %	103.3	103.6	103.2	100.2	107.5	105.2	107.6
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՎՏՈՒՄՆԻՑՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱՆԻՑ, %	103.5	104.1	103	100.7	107.7	105.6	107.8
ՄՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ԳՆԵՐԻ ԻՆԴԵՔՍ, %	105.8	103	103.7	98.6	101	102.5	101.4

ԵԱՏՍ անդամակցությունը ՀՀ տնտեսական զարգացման համար ստեղծել է բարենպաստ պայմաններ: Եթե ուսումնասիրենք ՀՆԱ-ի փոփոխությունը ԵԱՏՍ անդամ դառնալուց հետո, ապա ինպես երևում է աղյուսակից, այն շարունակաբար աճում է: Որպեսզի ավելի պատկերավոր լինի ազդեցության չափը, ուսումնասիրենք ոչ միայն իրական ՀՆԱ-ի փոփոխությունը, այլ նաև այն ապրանքների և ծառայությունների ծավալի աճը, որոնք հանդիսացել են ՀՆԱ-ի աճի պատճառ: ՀՆԱ-ի կազմում հիմնական աճը գրանցել են ծառայությունների, հանքարդյունաբերության և մշակող արդյունաբերության ոլորտները: 2019թ. Արդյունաբերության աճը եղել է մշակող (26,9%) և հանքագործական արդյունաբերության (18,6%) հաշվին: Արդյունքում՝ արձանագրվել է արդյունաբերական արտադրանքի 9% աճ: Եթե դիտարկենք ըստ ապրանքախմբերի, ապա, պարզ է դառնում, որ մշակող արդյունաբերության աճը պայմանավորված էր խմիչքների, ծխախոտային արտադրատեսակների և ոսկերչական արտադրատեսակների աճով: [2] Այս խմբում աչքի է ընկնում թունդ ակոհոլային խմիչքների խումբը, որի արտադրության աճը պայմանավորված է ոչ թե ներքին սպառման մեծացման, այլ արտահանման ծավալների հետ, իսկ այս արտադրատեսակի արտահանման 88%-ը բաժին է ընկնում ԵԱՏՍ անդամ երկրներին: [5]

Արտահանման ծավալների աճը կախված է ավելի մատչելի արտադրատեսակների թողարկմամբ: Սա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ՀՀ-ն հնարավորություն ունի ԵԱՏՍ անդամ երկրներից ներմուծել հումք, ռեսուրսներ, ընդ որում այդ ամենը ԵԱՏՍ անդամ երկրների փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչմամբ, ինչպես նաև առանց ներմուծման մաքսատուրքի վճարման: Արդյունքում՝ հումքի ձեռքբերման համար իրականացված ծախսերը նվազում են, որը հանգեցնում է նաև պատրաստի արտադրանքի ինքնարժեքի նվազեցմանը, ինչն էլ հնարավորություն է տալիս ՀՀ-ին բարձրացնելու իր ապրանքների մրցունակությունը համաշխարհային շուկայում:

ԵԱՏՍ անդամակցությունը նպաստել է նաև վճարային հաշվեկշռի բացասական սաղոյի կրճատմանը: ԵԱՏՍ-ն հնարավորություն է տվել հայրենական արտադրության արտադրանքները ներկայացնել մեծ շուկաներին առանց լրացուցիչ մաքսատուրքերի, ինչն էլ հայկական արտադրանքը դարձրել է ավելի մրցունակ անդամ երկրներում: Այդ իսկ պատճառով է, որ 2017թ.-ին ԵԱՏՍ անդամ երկրներ արտահանման ծավալները աճել են 53%-ով: Արտահանման ծավալների աճն էլ պայմանավորում է բացասական սաղոյի նվազման միտումները: [8]

ԵԱՏՍ շրջանակներում մշակվում են նաև մի շարք ընդհանուր տեխնիկական ստանդարտներ, որոնց մասով ՀՀ-ն իր բյուջեից ծախսեր չի իրականացնում: Արդյունքում՝ ՀՀ-ն հնարավորություն ունի զարգացնելու իր ստանդարտացման համակարգը առանց դրա համար ծախսեր իրականացնելու:

ՀՀ տարածքում իրականացվում են միջսահմանային նախագծեր էլեկտրաէներգիայի ոլորտում: Հայաստան-Վրաստան 400կՎտժ հզորությամբ բարձր լարման էլեկտրահաղորդագծերի կառուցումը թույլ կտա Հայաստանի էլեկտրահամակարգը Վրաստանի տարածքով միացնել ԵԱՏՍ անդամ երկրների էլեկտրահամակարգերին և վերացնել ձևավորվող ԵԱՏՍ ընդհանուր էներգետիկ շուկայում ՀՀ մասնակցության տեխնիկական խոչընդոտները: Այս և գուգահեռ կառուցվող Իրան-Հայաստան բարձր լարման էլեկտրահաղորդագծերը Հայաստանին դարձնում են ԵԱՏՍ-Իրան էլեկտրահաղորդակցման հիմնական «կամուրջ»: [7]

Հաջորդ հնարավորությունը, որն ընձեռել է ԵԱՏՍ անդամակցությունը, դա ԵԱՏՍ անդամ երկրներից ներկրման մաքսատուրքի 0% տոկոսադրույքն է, ինչի շնորհիվ ներկրված ապրանքները սպառողի համար դառնում են ավելի մատչելի: Մակայն դա հնարավորություն է տալիս ոչ միայն իջեցնել պատրաստի ապրանքների գները շուկայում, այլ նաև էժան հումքի ներկրումը առիթ է ՀՀ-ում թողարկվող արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման, հետևաբար նաև գնի իջեցման համար: Այդպիսով տեղական արտադրանքը դառնում է հասանելի սպառողին և ավելի մրցունակ շուկայում: Այդ երկրներից ներմուծման ծավալը ՀՀ ներմուծման ծավալներում կազմում է 27,8%:

ԵԱՏՍ անդամակցությունից հետո, սակայն, ՀՀ-ի առաջ ծառացան մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք կարող են արգելք հանդիսանալ ՀՀ տնտեսության հետագա զարգացման համար: Ներկրման մաքսատուրքի 0% տոկոսադրույքը ոչ միայն հնարավորություն է տալիս իջեցնել սպառողական զամբյուղի ապրանքատեսակների գները, այլ նաև տեղական արտադրանքի համեմատաբար բարձր գնի դեպքում կարող է դուրս մղել շուկայից հայաստանյան ընկերություններին: Սա կարող է լուրջ հետևանքներ ունենալ տեղական տնտեսության զարգացման համար. կազմակերպությունների դուրս մղումը շուկայից և լուծարումը կհանգեցնի մի շարք աշխատատեղերի կրճատմանը, հետևաբար նաև գործազրկության աճին:

Հայաստանի Հանրապետությունը, դառնալով ԵԱՏՍ անդամ, միացավ նաև միասնական մաքսային սակագների համակարգին: Մինչ ԵԱՏՍ անդամակցումը ՀՀ ներկրման համար գործում էր 0% և 10% տոկոսադրույք բոլոր

ապրանքների համար: [4] ԵԱՏՄ-ին անդամակցելուց հետո սահմանվեցին տարբերակված դրույքաչափեր, որոնք մի շարք ապրանքատեսակների համար բավականին բարձր են: Ներմուծող տնտեսություն ունեցող երկրի համար սա կարող է լուրջ մարտահրավեր լինել հետագա կայուն զարգացման համար: ՀՀ

ներմուծող երկրների ցանկում մեծ տեսակարար կշիռ ունեցող 5 երկրներից միայն մեկն է ԵԱՏՄ անդամ երկիր՝ Ռուսաստանը: Այս հանգամանքը կարող է բացասաբար անդրադառնալ ներմուծվող ապրանքների գների մակարդակի վրա, հատկապես սպառողական զամբյուղի ապրանքատեսակների դեպքում:

Աղյուսակ 2 [6]

	2019թ.	2020թ.	Բարձրացում (տոկոսային կետ)
<i>ընտանի թռչնի միս</i>	22%	25%	3
<i>սառեցրած խոշոր եղջերավոր անասունի միս</i>	12.5%	15%	2,5
<i>բրինձ</i>	3%	6%	3
<i>կարագ</i>	13%	15%	2

Օրինակ՝ ընտանի թռչնի միսը հիմնականում ներմուծվում է Միացյալ Նահանգներից, Բրազիլիայից, Ուկրաինայից (ազատ առևտրի համաձայնագիր) և ԵԱՏՄ երկրներից, սակայն վերջին երկու ուղղություններից ներմուծումը կազմում է շուրջ 41%: Հարկ է նշել, որ ծագման երկրի հավաստագրի առկայության պարագայում Ուկրաինայից ընտանի թռչնի միս ներմուծման ժամանակ գանձվում է 0% մաքսատուրքի դրույքաչափ: 0% մաքսատուրքի դրույքաչափ է կիրառվում նաև ԵԱՏՄ երկրներից ներմուծման պարագայում: Նշված ապրանքատեսակի մասով 2020 թվականից գործում է 25% դրույքաչափ, իսկ 2021թ. հունվարի 1-ից քվոտավորման շրջանակներում 25%, դրանից ավել՝ 50%: Այսինքն ներմուծման ծավալների կեսից ավելին ներմուծվում է բարձր դրույքաչափով: Մաքսատուրքի բարձրացման շրջանում գնաճի գապման միջոց կարող է հանդիսանալ տեղական թռչնամսի արտադրության ծավալների աճը:

Սառեցրած խոշոր եղջերավոր անասունի միսը հիմնականում ներմուծվում է Հնդկաստանից, Բրազիլիայից, Ուկրաինայից, ԵԱՏՄ երկրներից: Ինչպես թռչնամսի դեպքում, այնպես էլ այստեղ ծագման երկրի հավաստագրի առկայության պարագայում Ուկրաինայից սառեցրած խոշոր եղջերավոր անասունի միս ներմուծման ժամանակ գանձվում է 0% մաքսատուրքի դրույքաչափ: 0% մաքսատուրքի դրույքաչափ է կիրառվում նաև ԵԱՏՄ երկրներից ներմուծման պարագայում:

Մաքսատուրքի բարձրացումը վերաբերում է բրնձի տարբեր տեսակներին, որոնք ՀՀ ներմուծվում են հիմնականում Թաիլանդից, Պակիստանից, ԵԱՏՄ երկրներից, Հնդկաստանից, ԱՄՆ-ից: Սակայն ԵԱՏՄ-ի և Վիետնամի միջև համաձայնագրով հաստատված է Վիետնամից ԵԱՏՄ տարածք երկարա-

հատիկ բրինձի ներմուծման սակագնային քվոտա: Հայաստանին 2019 թվականի համար տրամադրվել էր 150 տոննա նշված երկարա-հատիկ բրինձ ներմուծել՝ 0% մաքսատուրքի դրույքաչափով, 2020 թվականին հնարավոր է ներմուծել 250 տոննա՝ առանց մաքսատուրքի՝ ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության կողմից տրամադրված լիցենզիայի հիման վրա:

Կարագ հիմնականում ներմուծվում է Նոր Զելանդիայից, Ֆինլանդիայից, Ֆրանսիայից, ինչպես նաև Ուկրաինայից (ազատ առևտրի համաձայնագիր), Վրաստանից (ազատ առևտրի համաձայնագիր) և ԵԱՏՄ երկրներից (վերջին երեք ուղղություններից ներմուծումը կազմում է շուրջ 35%): Ըստ այդմ՝ դրույքաչափերի ավելացումը պատճառ է դառնում գների որոշակի բարձրացումների ԵՄ և այլ երրորդ երկրներից ներմուծված կարագի համար:

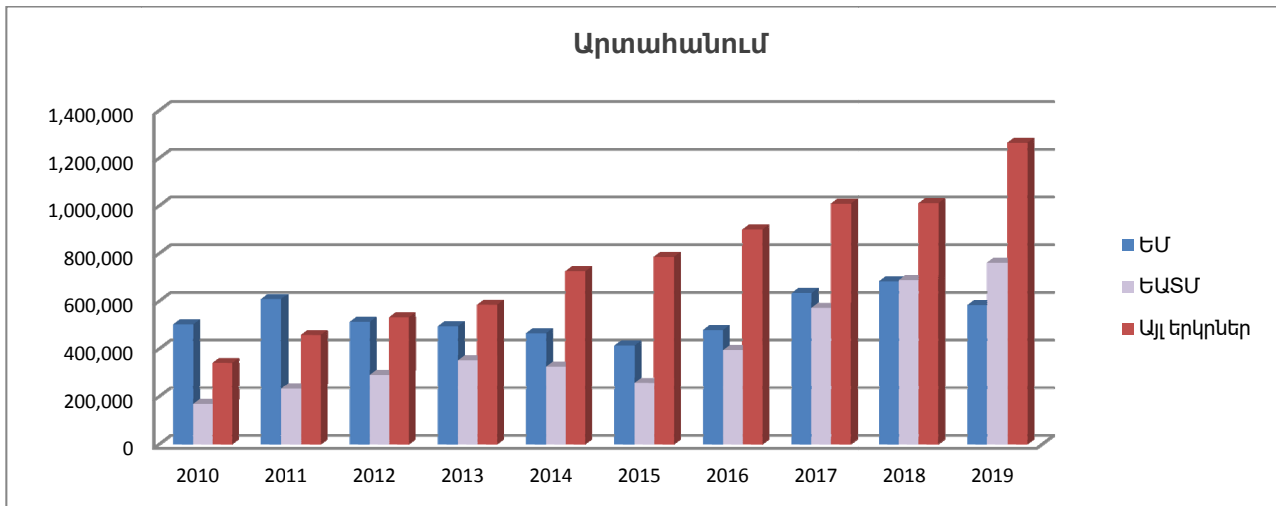
Բացի սպառողական զամբյուղի մեջ ընգրկվող ապրանքներից, կբարձրանա նաև երրորդ երկրներից դեղագործության ապրանքների ներմուծման համար կիրառվող մաքսատուրքի դրույքաչափը: Այս ապրանքատեսակը հիմնականում ՀՀ ներմուծվում է երրորդ երկրներից: 2018թ. երրորդ երկրներից դեղագործության միջոցների ներմուծումը կազմել է այդ ապրանքի գծով ՀՀ ներմուծման շուրջ 91%-ը: Դեղամիջոցների ներկրման մաքսատուրքի դրույքաչափերը 2019թ. կազմում էին 2%, իսկ արդեն 2020թ. բարձրացան 2-ից 3 տոկոսային կետերով:

ՀՀ և ԵԱՏՄ համագործակցության հիմնական խոչընդոտներից է ցամաքային սահմանի բացակայությունը ՀՀ-ի և անդամ երկրների միջև: Ցամաքային կապի բացակայությունը և երրորդ երկրների տարածքով ՀՀ արտահանման կազմակերպումը դեպի ԵԱՏՄ անդամ երկրներ ավելացնում է ծախսերը, հետևաբար ՀՀ որոշ ապրանքատեսակներ շարունակում են մնալ ոչ

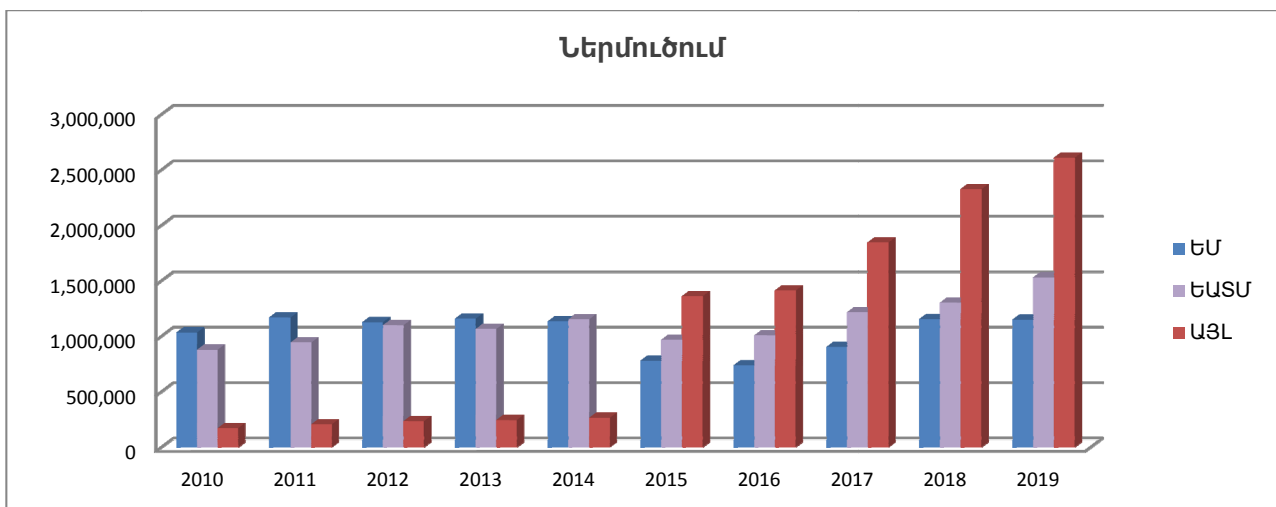
մրցունակ նաև ԵԱՏՄ շուկայում՝ չնայած տվյալ երկրներ չեն իջ ներմուծման 0% դրույքաչափին:

Պետք է նաև հաշվի առնել, որ չեն առևտրաշրջանառությունը ԵԱՏՄ անդամ պետությունների հետ հարաբերություններում կենտրոնացած է դեպի Ռուսաստանի Դաշնությունը: 2019թ. չեն դեպի ԵԱՏՄ արտահանման ծավալներում Ռուսաստանի բաժինը կազմել է 96,5%: Այս ցուցանիշը ցույց է տալիս, որ չեն համագործակցումը ԵԱՏՄ անդամ այլ

պետությունների հետ դեռ ցածր մակարդակի վրա է՝ չնայած որ այս տարիների ընթացքում գրանցվել է որոշակի աճ: Բացի այդ ՌԴ-ի բաժինը մեծ է ոչ միայն ԵԱՏՄ համատեքստում, այլ չեն ընդհանուր արտահանման մեջ՝ ՌԴ-ն առաջինն է և կազմում է 29%: Սա նշանակում է որ ՌԴ տնտեսական իրավիճակը իր ուղղակի ազդեցությունը կունենա չեն արտահանման ծավալների վրա, վերջինս չեն տնտեսության վրա:

Գծապատկեր 3. Չեն արտահանման ծավալների ըստ երկրների խմբերի [10]

Գծապատկեր 4. Չեն ներմուծման ծավալների ըստ երկրների խմբերի [10]

Ուսումնասիրելով չեն արտաքին ընդհանուր առևտրաշրջանառությունը հանգել ենք այն եզրակացության, որ արտահանման ծավալները շարունակել են աճել: Ընդ որում ԵԱՏՄ անդամակցությունից հետո՝ 2015-2016թթ չեն իջ դեպի այլ երկրներ արտահանման տեսակարար կշիռը գերազանցել է 50%-ը: Այսինք կարող ենք փաստել, որ ընդհանուր վերցրած չեն ԵԱՏՄ անդամակցությունը դեպի այլ երկրներ արտահանման ծավալների վրա բացասական ազդեցություն չի թողել: Իսկ ներմուծման ցուցանիշները միայն նվազել են 2015, սակայն

հաջորդ տարիներին դրանք ավելի բարձր տեմպերով աճ են գրանցել, քան մինչև ԵԱՏՄ անդամակցությունն էր: Ուսումնասիրելով չեն արտաքին առևտրաշրջանառությունը ինչպես մինչև չեն ԵԱՏՄ անդամակցումը, այնպես էլ դրանից հետո՝ կարող ենք եզրակացնել, որ չեն ԵԱՏՄ անդամակցումը հիմնականում դրական ազդեցություն է ունեցել չեն արտահանման և ներմուծման ծավալների վրա: Հիմնականում ցածր ցուցանիշները ԵԱՏՄ անդամակցության առաջին երկու տարիներին են գրանցվել, սակայն սա չի կարելի միանշանակ վերագրել չեն

ի ԵԱՏՄ անդամակցությանը: Ճիշտ է երրորդ երկրների արտահանման և ներմուծման ծավալները կրճատվել էին, սակայն արտահանման և ներմուծման ծավալների անկում կար նաև ԵԱՏՄ անդամ երկրների հետ: Այստեղ հիմնական պատճառը Ռուսաստանի նկատմամբ կիրառված պատժամիջոցներն էին: Ռուսաստանը ԵԱՏՄ ներքին շուկայի առևտրաշրջանառությունում ամենամեծ տեսակարար կշիռ ունեցող անդամն է, և վերջինիս տնտեսական վիճակը անմիջականորեն կարող է անդրադառնալ մյուս անդամ երկրների վրա, սակայն այստեղ պետք է նշել այն փաստը, որ ՌԴ-ը հանդիսանում էր ՀՀ գլխավոր և առաջին գործընկերը թե՛ ՀՀ արտահանման և թե՛ ներմուծման ծավալներում նաև մինչև ՀՀ-ի ԵԱՏՄ անդամակցումը: Սա նշանակում է, որ անկախ ԵԱՏՄ անդամակցումից դա անդրադառնալու էր ՀՀ արտահանման և ներմուծման ծավալների վրա, քանի որ ՌԴ արտահանման և ներմուծման ծավալները գերազանցում են ՀՀ ընդհանուր ծավալների մեկ չորրորդ մասը, ինչն էլ էական կախվածության մեջ է դնում ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառությունը Ռուսաստանից:

Ինչ կլինի հետագայում դժվար է կանխատեսել, արտահանման և ներմուծման ծավալներում ինչպիսի փոփոխություններ կարձանագրվեն, կախված է մի շարք հանգամանքներից՝ պետական քաղաքականություն, հասարակության մտածելակերպ, տնտեսական, քաղաքական իրավիճակ և այլն: Մեր կարծիքով տնտեսության առջև ծառայած հետևյալ խնդիրները շուտափույթ լուծման կարիք ունեն, որի հիմնական գրավականը պետության հանդեպ մարդկանց եւ բիզնեսի վստահությունն է:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հայաստանի վիճակագրական տարեգրքեր 2010-2019թ
2. ՀՀ պետական բյուջեի կատարման հաշվետվություն, 2019թ.
3. ՀՀ պետական բյուջեի կատարման հաշվետվություններ, 2015- 2019թթ.
4. «Մաքսատուրքերի մասին» ՀՀ օրենքը, 15 դեկտեմբերի, 1998թ.
5. ՏԵՂԵԿԱՆՔ, 2017-2019 թթ. ՀՀ տնտեսությունը բնութագրող հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշների վերաբերյալ (հունվար-դեկտեմբեր)
6. Ցանկ՝ 2020 թվականի հունվարի մեկից փոփոխվող բոլոր ապրանքների մաքսային դրույքաչափերի
7. ЦЕНТР ИНТЕГРАЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ, Эффекты интеграции Армении и Кыргызстана в рамках ЕАЭС, 2019г.
8. <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/10-07-2017-2.aspx>
9. <http://www.petekamutner.am/Content.aspx?itn=csCIExportStatistics>
10. <https://www.armstat.am/am/?nid=159&thid%5B%5D=112&thid%5B%5D=398&thid%5B%5D=417&thid%5B%5D=643&thid%5B%5D=268&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>
11. https://www.petekamutner.am/Shared/Documents/Publications/th_annual_report2016.pdf

Տճանաչանման/Վերլուծություն է՝ 08.02.2021

Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 18.02.2021

Принята/Ընդունվել է՝ 22.02.2021